

CUM NU TREBUIE SĂ ARATE O CONSTRUCȚIE ISTORIOGRAFICĂ

Flavius Solomon

Iași

Discuțiile în jurul problemei naționalităților sau minorităților, care tind să nu mai ocupe agenda principală, precum acum câțiva ani, reprezintă în continuare un fel de test de competență și onestitate pentru istoricii și intelectualii români. Ne amintim că la începutul anilor 1990, atunci când noul regim liberal nu-și interiorizase încă o cultură politică liberală, în care minoritățile să-și aibă locul lor legitim, problema declanșa nu numai valuri de isterie publică, dar și numeroase dispute în interiorul spațiului academic. O frontieră de netrecut părea că se lăsase atunci între „naționaliști” și „cosmopoliți”. Primii, dominanți, susțineau mai departe modelul de stat de tip iacobin (național și centralizat) promovat de național-comunismul lui Ceaușescu; aceștia cultivau o imagine idilică, eroizantă și neproblematică a trecutului național, precum și viziunea unei națiuni organice și omogene. În această perspectivă, „alogenii”, minoritățile, erau fie pericole interne, care trebuiau într-o formă sau alta extirpate, fie cantități neglijabile, care nu puteau cere dreptul la a fi integrate „istoriei naționale”. Astăzi, lucrurile par să se fi nuanțat, pe măsură ce tema și referențialul minoritarului ca străin s-au estompat în atenția publică. Cât de mult, nu se știe încă. Tot ce știm este că n-ar trebui să ne facem iluzii prea mari, după cum o dovedește lucrarea pe care o prezentăm mai jos și în care putem distinge, în termeni aproape didactici, de ce tribalismul ideologic este o formă severă de pauperitate intelectual.

Lucrarea dlui Cătălin Turliuc – *Organizarea României moderne. Statutul naționalităților (1866-1918)*, Iași, Editura Performantica, 2004, 263 p. –, cercetător acreditat în lumea academică românească, trebuie așadar înțeleasă ca un ecou, fie și oarecum întârziat, al dezbaterilor anilor '90 și ca o expresie a direcției istoriografice de care aminteam mai sus. Pare-se că aceasta reprezintă la origine teza de doctorat a dlui Turliuc, susținută la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași în anul 1999. Volumul a fost încununat în anul 2006 cu „Premiul” Kogălniceanu al Academiei Române. În mod curios, o versiune similară în două volume separate a văzut lumina tiparului tot în 2004 la editurile Junimea (vol. II) și Performantica (vol. I).

Este drept că, și până atunci, fragmente întregi din carte mai apăruseră, unele de mai multe ori, în reviste de specialitate sau în volume colective. De pildă,

„Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom. XLVI, 2009, p. 307–320

jumătate din capitolul *Naționalitățile în România modernă. Statutul juridic* (p. 101-119) este o reeditare fără modificări a articolului *Statutul juridic al naționalităților în România (1866-1878)*, publicat anterior de două ori: în 2000, în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»” (XXXVII, p. 161-179), respectiv în 2002, în volumul colectiv Dumitru Vitcu, Dumitru Ivănescu, Cătălin Turliuc, *Modernizare și construcție națională în România. Rolul factorului alogen, 1932-1918*, Iași, Editura Junimea, 2002¹ (p. 175-194). Un alt capitol, *Implicații și rezonanțe internaționale ale problemei naționalităților*, poate fi citit sub alt titlu (*Marile puteri și problema naționalităților în România, 1866-1918*) în același volum colectiv (p. 280-321) și în *Itinerarii istoriografice*, volum editat de Gabriel Bădărău, Iași, 1996, p. 166-190².

Un frumos exemplu de perseverență, am putea spune, mai ales că la noi discuțiile cu caracter deontologic sunt complet marginale, dacă nu absente. Cui i-ar păsa deci, atâta timp cât instituțiile academice nu sancționează acest tip de comportament. Dimpotrivă! Poate că autoplagiatul mai mult sau mai puțin discret ar putea fi trecut cu vederea, dacă rezultatele ar fi onorabile, măcar la nivel formal dacă nu la acela al conținutului. Se știe de altfel că republicarea unor studii mai vechi într-o lucrare nouă este o practică întâlnită frecvent în lumea academică, legitimă adesea. În general, aceasta se face în anumite limite și îndeosebi cu o anumită logică. Pe scurt, republicarea își propune să aducă o noutate oarecare, fie și o simplă corectură de text. De aceea, pare cu atât mai supărător în cazul volumului de față faptul că autorul este mai perseverent decât este omenește suportabil. Astfel, d-sa reia cu obstinație atât erorile din textele vechi (greșeli de ortografie sau de corectură), cât și fragmente deja editate în capitolele anterioare, ca și cum ar fi angajat într-un fel de operațiune de reciclare permanentă! Iată de exemplu, găsim fragmente similare la paginile 50 și 142, 82-83 și 104-105, 87 și 107, 88-89 și 113-114, 115 și 177, 120-121 și 205 etc.

Cum spuneam însă, autorul nu pare a fi la curent cu niciun fel de normă cu privire la corectitudinea formală a unui text academic. Iată doar câteva dintre greșelile de ortografie frecvente: „deasemenea” și „deasemeni” pentru „de asemenea”; „secolul al XIX lea” / „secolul al XX lea” în loc de „secolul al XIX-lea...” sau, mai simplu, „secolul XX...”; „aceiași” pentru pronumele feminin „aceeași” etc. Propozițiile sunt deseori încheiate fără semnul punct. Autorul nu ne lămurește de ce folosește mai multe forme pentru ghilimele în situații similare. Nu există în text nicio

¹ Publicarea volumului a fost finanțată de către Ministerul Educației și Cercetării din România printr-un grant CNCSIS.

² Părți importante din lucrarea recenzată au apărut, în formă identică sau puțin modificată, și în alte publicații: *Modelul național francez și receptarea lui în mediul românesc*, în vol. *Franța: model cultural și politic*, Iași, 2003, p. 19-28; *Ideea națională și realizarea unirii din 1859*, în vol. *Unirea Principatelor. Evenimente, fapte, protagoniști*, volum editat de Dumitru Ivănescu, Iași, 2005, p. 15-19; *Ponderea și rolul naționalităților în România modernă. Cazul evreilor 1866-1918*, în *AIIX*, XXXIII, 1996, p. 263-287; *Elita economică în România la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Rolul industriașilor evrei*, în „Xenopoliana”, IV, 1996, p. 120-132 etc.

regulă în plasarea numerelor de ordine ale trimiterilor la notele de subsol, respectiv, înainte sau după semnele de punctuație. Termeni și nume preluate din alte limbi, în speță din limba germană, sunt ortografiate greșit. Chiar dacă volumul a fost publicat în 2004, autorul folosește sintagma „secolul trecut” pentru secolul XIX și pe cea de „secolul nostru” pentru secolul XX. Aceeași lipsă de norme o găsim și la notele de subsol, în *reperele bibliografice* (p. 223-256) și în *indicele numelor menționate în text* (p. 257-263). De la primele note, dl Turluc folosește mai multe sisteme de citare, nu lasă deseori spații între cuvinte, utilizează abrevierea *op. cit.* pentru lucrări pe care nu le-a citat anterior, se încurcă în ordinea notelor din text și a celor de la subsolul paginii, invocă afirmații ale unor autori fără a preciza exact pagina (ex.: p. 10, nota 3; p. 12, nota 10; p. 14, notele 17, 24 și 26; p. 22, nota 82; p. 51, nota 36). Titlurile din *reperere bibliografice* sunt redactate fără nicio regulă, aparent cel puțin: Acton, lord – *Essay on Nationality*, London, 1862; Adăniloiaie, N. – *Independența națională a României*, București, 1986; Bauer, O. *Die Nationalitätenfrage [în loc de Nationalitätenfrage, F. S] und die Sozialdemokratie*, Viena, 1924; Madievschi, S. A., *Elita economică a României 1866-1918*, Chișinău, 1993 (de fapt *Elita politică a României...* F.S.), Alexandri, V. – *Lipitorile satului*, Dramă în trei acte și două tablouri, Iași, 1863 etc. etc. Foarte multe titluri din bibliografie sunt preluate probabil din lucrări ale altor autori, fără ca dl Turluc să le fi consultat personal. Doar astfel am putea explica nenumăratele erori în redactarea acestora. De pildă, din cele nouă titluri de la litera „A” din rubrica *lucrări și studii generale*, patru sunt reproduse greșit. Nici măcar *indicele de nume* nu face notă discordantă cu restul cărții. Astfel, mai bine de jumătate dintre mențiunile de nume de la literele cercetate de mine aleatoriu („A”, „G”, „N” și „W”) nu au putut fi găsite în text la paginile menționate. Există și situații când nume folosite în text nu se regăsesc și în *indice*.

Să încercăm să depășim aceste veritabile obstacole pe care dl Turluc le așază între el și cititor și să încercăm o analiză a conținutului propriu-zis al lucrării. „Ansamblul demersului”, ne spune promițător dl Turluc la p. 7, „vizează modul în care, în cadrul marelui proces istoric de organizare a României moderne, naționalitățile și-au definit rolul și poziția în societatea română, felul în care aceasta din urmă a reacționat în fața complexității problemei, atitudinea și intervenția marilor puteri, în fine, modul în care alogenii s-au integrat în varii măsuri în societatea noastră din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.” Ceva mai târziu, autorul precizează și faptul că lucrarea se dorește a fi o „sinteză” menită „să fixeze în cadre firești statutul naționalităților în procesul organizării României moderne” (p. 32).

Dacă autorul spune că lucrarea este o „sinteză”, îl putem crede, dar în acest caz, ar trebui modificată „pe ici pe colo, prin părțile esențiale” definiția acceptată deja a unei sinteze academice. Oricum, titlul sugerează mai mult că ar fi vorba de o cercetare monografică, chiar dacă frontierele dintre cele două specii nu sunt atât de precise, după cum se știe. În același timp, titlul ar fi trebuit mai clar definit. Ce vrea

să spună vocabula „organizare” în acest caz? Apoi la ce statut al naționalităților face referire? Este vorba de un cod normativ eventual, un set de reguli juridice sau para-juridice cu privire la aceste grupuri sociale sau de un „statut” informal, în sensul de poziție în cadrul societății? Ori poate și una, și alta?

Pe de altă parte, este ușor de observat încă de la cuprins că de fapt evreii reprezintă singurul grup etnic de care se ocupă dl Turliuc, iar cele câteva referiri sumare la țigani sau minoritățile din Dobrogea sunt evident prea puține pentru ca titlul volumului să poată fi justificat cu adevărat. Din păcate, și celelalte obiective ale lucrării rămân doar la faza de deziderat. De pildă, analiza promisă a modului și palierele de integrare a populației neromânești eșuează chiar din start într-o simplă narațiune despre dezbaterile publice și parlamentare în problema acordării drepturilor cetățenești pentru evrei (p. 81-139), despre istoria economică a comunității mozaice din România la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX (p. 141-181) sau despre unele reacții internaționale la situația juridică a evreilor români (p. 183-219). Cititorul va căuta inutil explicații clare la cauzele imigrării masive a evreilor în Moldova, analize privitoare la primele experiențe ale acestora pe pământ românesc, comparații cu alte regiuni din Europa Centrală și de Est sau preocupări pentru organizarea vieții interne a credincioșilor mozaici de la noi. Pentru aceasta, ar fi fost desigur necesar ca autorul să cunoască și să folosească cel puțin o parte a impresionantei literaturi referitoare la istoria evreilor din Est în secolul XIX și începutul secolului XX³ sau măcar pe aceea produsă de către evreii români⁴.

³ Foarte selectiv: *Polin Studies in Polish Jewry, Volume Twelve Focusing on Galicia: Jews, Poles, and Ukrainians, 1772-1918*, ed. by Israel Bartal and Antony Polonsky, London, 1999; François Guesnet, *Polnische Juden im 19. Jahrhundert. Lebensbedingungen, Rechtsnormen und Organisation im Wandel*, Köln, 1998; *Juden in Ostmitteleuropa von der Emanzipation bis zum Ersten Weltkrieg*, hrsg. von Gotthold Rhode, Marburg/Lahn, 1989; Benjamin Nathans, *Beyond the Pale. The Jewish Encounter with Late Imperial Russia*, Berkeley, Los Angeles, London, 2002; Steven J. Zipperstein, *The Jews of Odessa. A Cultural History, 1794-1881*, Stanford, 1985; Edward H. Judge, *Easter in Kishinev: Anatomy of a Pogrom*, New York 1992; I. Michael Aronson, *Geographical and Socioeconomic Factors in the 1881 Anti-Jewish Pogroms in Russia*, în „Russian Review”, Jan., 1980, vol. 39, nr. 1, p. 18-31; Judith Deutsch Kornblatt, *Vladimir Solov'ev on Spiritual Nationhood, Russia and the Jews*, în „Russian Review”, Apr. 1997, vol. 56, nr. 2, p. 157-177; Gary B. Cohen, *Jews in German Society: Prague, 1860-1914*, în „Central European History”, Mar. 1977, vol. 10, nr. 1, p. 28-54; Yaacov Shavit, *The 'Glorious Century' or the 'Cursed Century'. Fin de-Siecle Europe and the Emergence of Modern Jewish Nationalism*, în „Journal of Contemporary History”, Sept. 1991, vol. 26, nr. 3/4, p. 553-574; Joshua Shanes, *Neither Germans nor Poles: Jewish nationalism in Galicia before Herzl, 1883-1897*, în „Austrian History Yearbook”, 2003, vol. 34, p. 191-213; Jerzy Holzer, „Vom Orient die Fantasie, und in der Brust der Slawen Feuer...“. *Jüdisches Leben und Akkulturation im Lemberg des 19. und des 20. Jahrhunderts*, în vol. *Lemberg, Lwów, Lviv. Eine Stadt im Schnittpunkt europäischer Kulturen*, hrsg. von Peter Fäßler, Thomas Held und Dirk Sawitzki, Köln, 1993, p. 75-91; Wolfgang Häusler, *Das Judentum der Habsburgermonarchie im Zeitalter von Toleranz, Emanzipation und Antisemitismus*, în vol. *Nationale Vielfalt und gemeinsames Erbe in Mitteleuropa*, hrsg. von Erhard Busek und Gerald Stourzh, Wien, München, 1990, p. 61-79; Czernowitz. *Die Geschichte einer ungewöhnlichen Stadt*, hrsg. von Harald Heppner, Köln, 2000 etc.

⁴ Beletristică, articole din presă, memorii, corespondență, petiții etc. Pentru un posibil model de abordare, vezi Carol Iancu, *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare*, București, 1996.

Într-o încercare de a prezenta un *orizont istoriografic* al temei (p. 9-32), dl Turliuc oferă, alături de o simplă înșiruire de nume și lucrări, fragmente din texte aparținând unor figuri reprezentative ale generației pașoptiste și postpașoptiste, pe care le prezintă drept concepte încheiate despre națiune și naționalism⁵. De pildă, fără a avea în vedere un efort minimal de înțelegere a operei lui Constantin Stere, dl Turliuc așează viziunea politică a acestui cărturar și om politic pe un fundament exclusiv național (p. 15-16). Aceasta în condițiile în care scrierile lui Stere, lucru bine știut, abundă în dovezi de deschidere către alte grupuri etnice, inclusiv către evrei⁶. Și un alt exemplu invocat de către autor, anume cel al lui Aurel C. Popovici (p. 16), ar fi putut apărea în cu totul altă lumină, dacă dl Turliuc ar fi avut în vedere și lucrarea de referință a acestuia *Die Vereinigten Staaten von Groß-Österreich. Politische Studien zur Lösung der nationalen Fragen und staatsrechtlichen Krisen in Österreich-Ungarn* (Leipzig, 1906).

Încă de la primele pagini ale lucrării, autorul insistă asupra caracterului cu totul original al demersului său, demers menit să conducă, potrivit propriilor spuse, la eliminarea „prezentărilor deformate ale realităților naționale românești” din perioada creării și consolidării statului modern român (p. 32), iar pentru a-și convinge cititorul de originalitatea întreprinderii trimite la unele teorii și metode occidentale privitoare la națiune, naționalism, modernizare etc.⁷ Din păcate, la fel ca și în partea consacrată istoriografiei problemei, autorul nu depășește nivelul unor simple înșiriri – deseori greu de urmărit – de nume și titluri bibliografice (capitolele *Provocări metodologice*, p. 33-37; *Concepte cheie: polisemie, forță și fragilitate*, p. 39-80). În această situație, nu este deloc de mirare faptul că dl Turliuc trece cu vederea direcții întregi de cercetare, devenite, unele de mai multe decenii, un bun câștigat pentru abordări de acest gen. Amintim, pentru context, rezultatele remarcabile în domeniul contactelor interetnice din spațiul urban ale „Școlii sociologice de la Chicago”⁸, studiile de referință privitoare la identitate, etnicitate, naționalism și modernizare ale lui George Herbert Mead⁹, Wsevolod W. Isajiw¹⁰, Craig J. Calhoun¹¹, Cameron Rondo¹², iar pentru cazul special al Europei Centrale

⁵ De foarte multe ori, acestea nu sunt măcar însoțite de trimiteri bibliografice, puținele citate din operele unor istorici, sociologi, oameni politici sau sociologi din secolul XIX fiind preluate, fără o verificare prealabilă, din lucrările altor autori.

⁶ A se vedea, de pildă, romanul *În preajma revoluției*.

⁷ La p. 37, dl Turliuc afirmă că metodologia folosită în cercetare a pornit de la „modelul modernizării / comunicării”, „paradigma oferită de *social change*”, la care se adaugă „modelul heteroimaginii”.

⁸ *The City. With a Bibliography by Louis Wirth*, ed. by Robert Ezra Park, Ernest Watson Burgess, Roderick Duncan MacKenzie, Chicago, 1925; Martin Bulmer, *The Chicago School of Sociology*, Chicago, London, 1984; Hartmut Häußermann, Walter Siebel, *Stadtsoziologie. Eine Einführung*, Frankfurt, New York, 2004.

⁹ *Mind, Self, and Society*, ed. by Charles W. Morris, Chicago, 1934.

¹⁰ De pildă: *Definitions of Ethnicity*, „Ethnicity”, vol. 1, 1974, p. 111-124.

¹¹ Craig J. Calhoun, *Social Theory and the Politics of Identity*, Oxford, 1994; Idem, *Nationalism and Ethnicity*, „Annual Review of Sociology”, vol. 19, 1993, p. 211-239.

¹² Cameron Rondo, *A Concise Economic History of the World*, New York, 1989; Idem, *A New View of European Industrialization*, „Economic History Review”, 1985, vol. 38, nr. 1, p. 1-23.

și de Est pe cele ale lui Jürgen Kocka¹³, John R. Lampe¹⁴, Dominic Lieven¹⁵, Peter Urbanitsch¹⁶, Adam Wandruszka¹⁷ și Holm Sundhaussen¹⁸. Fără a ne spune și motivul, dl Turliuc expediază cercetători care au scris despre istoria evreilor din România și au fost bine receptați de către lumea academică și opinia publică (Carol Iancu, Liviu Rotman, Beate Welter, Harry Kuller, Leon Volovici, Avram Rosen, Victor Neuman, Gary Dean Best) în categoria istoricilor „cu rezultate mai mult sau mai puțin contestabile și acceptabile” (p. 24). Acest fapt este cu atât mai curios cu cât, așa cum vom arăta mai jos, dl Turliuc nu ezită să folosească rezultatele unora dintre cercetătorii amintiți, de cele mai multe ori fără a menționa acest lucru.

În tradiția consacrată de istoriografia romantică și național-comunistă, autorul excelează în prezentarea festivă a unor realități românești din a doua jumătate a secolului XIX și începutul secolului XX: „Începând cu domnia lui Alexandru Ioan Cuza este de remarcant dinamica susținută a acestui proces [al modernizării], continuat la o scară mereu amplificată în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și la începutul veacului următor, perioadă în care, nu întâmplător, România era catalogată uneori, în presa vremii, drept Japonia europeană sau Belgia Orientului, iar Bucureștii se pregăteau să devină Micul Paris. Opera reformatoare și legislativă a Domnitorului Unirii, venirea la tron a principelui Carol și adoptarea constituției de la 1866 au însemnat în planul societății românești canalizarea ei pe o albie vădit modernă, europeană în conținutul și aspectul său, au dat un impuls hotărâtor

¹³ Printre altele: Jürgen Kocka, *Bürgertum im neunzehnten Jahrhundert. Deutschland im europäischen Vergleich*, München, 1988; Idem, *Industrial Culture and Bourgeois Society. Business, Labor and Bureaucracy in Modern Germany*, New York, 1999.

¹⁴ John R. Lampe, *Varieties of Unsuccessful Industrialization: The Balkan States Before 1914*, „The Journal of Economic History”, Mar. 1975, vol. 35, nr. 1, The Tasks of Economic History, p. 56-85. A se vedea și John R. Lampe, Marvin R. Jackson, *Balkan Economic History 1550-1950. From Imperial Borderlands to Developing Nations*, Bloomington, 1982; John R. Lampe, Mark Mazower, *Ideologies and National Identities. The Case of Twentieth-Century Southeastern Europe*, Budapest, 2004.

¹⁵ Dominic Lieven, *Russia's Rulers under the Old Regime*, New Haven, 1989; Idem, *Dilemmas of Empire 1850-1918. Power, Territory, Identity*, „Journal of Contemporary History”, Apr. 1999, vol. 34, nr. 2, p. 163-200.

¹⁶ *Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie, 1862-1914*, hrsg. von Peter Urbanitsch und Hannes Stekl, Wien, 2000.

¹⁷ *Die Habsburgermonarchie 1848-1918. Die Völker des Reiches*, hrsg. von Adam Wandruszka und Helmut Rumpler, Wien, 1980.

¹⁸ *Die Dekonstruktion des Balkanraums (1870 bis 1913)*, în *Raumstrukturen und Grenzen in Südosteuropa*, hrsg. von C. Lienau, München, 2001, p. 19-41; *Chancen und Grenzen zivilgesellschaftlichen Wandels. Die Balkanländer 1830-1940 als historisches Labor*, în vol. *Europäische Zivilgesellschaft in Ost und West. Begriff, Geschichte, Chancen*, hrsg. von M. Hildermeier, J. Kocka, C. Conrad, Frankfurt am Main, 2000, p. 149-177; *Eliten, Bürgertum, politische Klasse? Anmerkungen zu den Oberschichten in den Balkanländern des 19. und 20. Jahrhunderts*, în vol. *Eliten in Südosteuropa. Rolle, Kontinuitäten, Brüche in Geschichte und Gegenwart*, hrsg. von W. Höpken und H. Sundhaussen, München, 1998, p. 5-30; *Die „Peripherisierungstheorie“ zur Erklärung südosteuropäischer Geschichte*, în vol. *Sprache in der Slavia und auf dem Balkan. Slavistische und balkanologische Aufsätze. Norbert Reiter zum 65. Geburtstag*, hrsg. von U. Hinrichs, Wiesbaden, 1993, p. 277-288; *Nationsbildung und Nationalismus im Donau-Balkan-Raum*, „Forschungen zur osteuropäischen Geschichte” 48, 1992, p. 223-258.

procesului de modernizare care a căpătat o serie de specificități printre care și dimensiunea pronunțat națională care ne interesează din perspectiva abordării noastre” (p. 6).

O altă constantă a lucrării este naționalismul tribal, pe care dl Turliuc îl camuflează cu dificultate. Astfel, scrieri cu o evidentă latură antisemită (de pildă broșura *Complot jidano-franc-masonic împotriva neamului românesc* a lui Nicolae C. Paulescu, București, 1924) sunt asociate, „în ciuda exagerărilor antisemite”, categoriei „remarcabile”. Poate dacă autorul ar fi citit (cu atenție) lucrările la care face referință sau măcar analize și reflecții recente¹⁹, ar fi ajuns la cu totul alte concluzii. Intoleranța, politica discriminatorie față de alte grupuri etnice, actele chiar de violență (mai cu seamă față de evrei) din deceniul premergător celei de-a doua conflagrații mondiale și, în special, în anii războiului, reflectate inclusiv în scrierile epocii, sunt explicate de dl Turliuc prin „ascensiunea drepte și a revizionismului pe plan european”, situație în care elita românească ar fi fost obligată să manifeste „grija pentru realitatea geopolitică” a societății noastre, „care cuprindea și un număr apreciabil de alojeni”²⁰. Chiar dacă are deja la activ câteva articole cu referire la perioada comunistă, autorul explică, în capitolul dedicat istoriografiei, într-un mod mai mult decât simplist natura naționalismului românesc din anii 1960-1980. Astfel, scrierile istorice și literare în care abordările din perspectiva internaționalismului proletar erau înlocuite de un discurs național (naționalist chiar) pot fi numite „curajoase” (vezi de ex. p. 19), doar dacă nu avem în vedere contextul general și jocurile din culisele ierarhiei superioare de partid²¹. „Breșa” invocată de autor (p. 20), ca probă a distanțării unor istorici de abordările dependente de comanda politică a epocii – apariția în 1964 la Editura Academiei a *Însemnărilor lui Marx despre români*²² –, constituie, așa cum a demonstrat istoricul olandez Wim P. van Meurs,

¹⁹ De pildă: Victor Neumann, *Istoria evreilor din România*, Timișoara, 1996 (în special capitolul *Problema emancipării evreilor reflectată în cultura română modernă*, p. 161-210); Carol Iancu, *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare*, București, 1996, p. 235-272.

²⁰ Termenul „alogeni”, problematic din mai multe puncte de vedere, este folosit frecvent de către autor, chiar și pentru grupuri etnice cu rădăcini istorice adânci în anumite regiuni ale României.

²¹ A se vedea, printre altele: Ephraim Nimni, *Marxism and Nationalism. Theoretical Origins of a Political Crisis*, London, 1991; *Naționalismul est-european în secolul al XX-lea*, ed. Peter F. Sugar, București, 2002; Katherine Verdery, *National Ideology under Socialism: Identity and Cultural Politics in Ceaușescu's Romania*, Berkeley, Los Angeles, Oxford, 1991; Dennis Deletant, *Romania under Communist Rule*, Iasi, Oxford, Portland, 1999 (ediția în limba română: Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, București, 1997); Olivier Gillet, *Religion et nationalisme. L'idéologie de l'église orthodoxe roumaine sous le régime communiste*, Bruxelles, 1997; *Miturile comunismului românesc*, sub direcția lui Lucian Boia, București, 1998; Al. Zub, *Orizont închis. Istoriografia română sub comunism*, Iași, 2000; Vladimir Tismăneanu, *Stalinism for All Seasons. A Political History of Romanian Communism*, Berkeley, Los Angeles, London, 2003 (ediția în limba română: *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași, 2005); Adrian Cioroianu, *Ce Ceaușescu qui hante les Roumains. Le Mythe, les représentations et le culte du Dirigeant dans la Roumanie communiste*, București, 2004; Andi Mihalache, *Stalinism și ideologie națională. Mobilurile unei convertiri*, în „Xenopoliana”, 5, 1997, nr. 1-4.

²² Karl Marx, *Însemnări despre români. Manuscrise inedite*, ed. Andrei Oțetea, Stanisław Schwann, București, 1964.

tocmai o dovadă a instrumentalizării politice a scrierii istorice din România comunistă²³ și nicidecum expresia emancipării istoriografiei noastre.

Printre documentele de arhivă pe care pretinde că le-ar fi consultat în timpul elaborării lucrării, dl Turliuc amintește la p. 157, 159, 165 și 166 acte din următoarele fonduri: fondul Visteriei Moldovei de la Arhivele Statului Iași; fondul Tribunalului de Comerț și Industrie Ilfov de la Arhivele Naționale București; fondul Camerei de Comerț și Industrie de la Arhivele Statului Iași și fondul Casei Regale de la Arhivele Naționale București. Trecând peste faptul că o abordare de felul celei asumate de autor nu poate să ocolească nenumăratele colecții de documente referitoare la temă din țară și din afară, constatăm că și cele câteva referințe au fost luate de la alți cercetători. Urmând întocmai trimiterile, am identificat doar două dosare din cele cinci citate. Nici în foile de folosire ale acestora numele dlui Turliuc nu apare însă (a se vedea anexele 1 și 2). Găsim pe de altă parte numele a doi cercetători, Liviu Rotman și Avram Rosen, din lucrările cărora, la fel ca și din cele ale lui Carol Iancu, autorul preia frecvent date referitoare la istoria evreilor. Autorul nu apelează direct la surse nici atunci când analizează diverse fragmente din texte programatice referitoare la naționalismul românesc. Una dintre cărțile de unde autorul sustrage fragmente întregi este *Idealuri sociale și realități naționale. Seriile constitutive ale sociologiei românești (1848-1918)*, semnată de Ion Ungureanu și publicată la București în 1988.

Iată câteva dovezi cu referință la texte aparținând lui Mihai Eminescu și Nicolae Iorga:

C. Turliuc	I. Ungureanu	Textul original
p. 12 Celebra teorie a clasei (păturii) superpuse formulată astfel de Eminescu:	p. 99 Studiul istoriei societății românești de la 1700 încoace, scria Eminescu, arată că „deasupra” popoului român s-a așezat	(după M. Eminescu, <i>Scrieri politice</i>, comentate de D. Murărașu, Craiova, [1935]). „Avem de-o parte rasa română, cu trecutul ei, identică în toate țările pe care le locuiește, popor cinstit, inimos, capabil de adevăr și de patriotism. Avem apoi de asupra acestui popor

²³ Wim P. van Meurs, *Marx über die Rumänen, die Rumänen über Marx*, „Revue Roumaine d’Histoire”, 1997, janvier-juin, 1-2, p. 57-76, în special p. 62-76.

„o pătură superpusă, un fel de sediment de pungași și de cocote, răsărită din amestecul scursăturilor orientale și occidentale, incapabilă de adevăr și de patriotism” s-a așezat deasupra poporului român între „rasa română și acea pătură superpusă existând mereu o oscilațiune, o mutare a punctului de gravitație, când asupra elementelor instinctiv-naționale, când asupra celor instinctiv-străine, dar victoria precum vedem e momentan a acestora din urmă...”.	„o pătură superpusă, un fel de sediment de pungași și de cocote, răsărită din amestecul scursăturilor orientale și occidentale, incapabilă de adevăr și de patriotism”, între „rasa română” și acea pătură superpusă existând mereu o „oscilațiune, o mutare a punctului de gravitație, când asupra elementelor instinctiv-naționale, când asupra celor instinctiv-străine, dar victoria, precum vedem, e momentan a acestora din urmă”.	o pătură superpusă, un fel de sediment de pungași și de cocote, răsărită din amestecul scursăturilor orientale și occidentale, incapabilă de adevăr și de patriotism, rasa Caradalelor, pe care Moldovenii din eroare o numesc Munteni”... (p. 287) „Există de atunci [de la urcarea pe tron a principelui Carol de Hohenzollern, F. S.] o oscilațiune, o mutare a punctului de gravitație când asupra elementelor instinctiv-naționale, când asupra celor instinctiv străine, dar victoria, precum vedem, e momentan a acestora din urmă”. (p. 289).

C. Turliuc p. 12 În legătură cu dezvoltarea în cadre moderne, capitaliste, care presupuneau existența unei clase de mijloc puternice, Mihai Eminescu sublinia: „n-am avut clasă de mijloc decât ca slabe începuturi și această clasă – excepție făcând oltenii și ardelenii – e cea mai mare parte de origină străină...”	I. Ungureanu p. 98 „...n-am avut clasă de mijloc decât ca slabe începuturi și că această clasă – excepție făcând olteni și ardeleni – e cea mai mare parte de origină străină”....	Textul original (după M. Eminescu, <i>Scriseri politice</i>, comentate de D. Murărașu, Craiova, [1935], p. 336-337). „Din citirea izvoarelor istorice m-am convins că în decursul evului mediu, care pentru noi a încetat cu venirea fanarioților, n-am avut clasă de mijloc decât ca slabe începuturi și că această clasă – excepție făcând de olteni și ardeleni – e cea mai mare parte de origină străină...”

plebea aceasta e recrutată din Bizanț... (caracterizată prin) demagogie și viclenie, crimă și incest, mizerie și minciună, etc.”.	„plebea aceasta e recrutată din Bizanț, din împărăția grecească a răsăritului” caracterizată prin „demagogie și viclenie, crimă și incest, mizerie și minciună, etc.”.	Plebea aceasta e recrutată din Bizanț, din împărăția grecească a răsăritului. Trebuie să-și reprezinte cineva istoria acestei împărății, mia de ani de crime scârboase, de mizerii, de demagogie, trebuie să-și aducă aminte că era împărăția în care tații își desvirginau fiicele, copilul scotea ochii părintelui, părințele copilului, în care căsătoria era o batjocură, în care suflet și trup erau venale...”.

C. Turliuc p. 15 „Într-o societate încă nefixată și căzută prea repede în ușorul entuziasm al începuturilor, în căutarea pătimașă a mulțămirilor materiale ale vieții, idealul social trebuie să fie național”.	I. Ungureanu p. 75 „Într-o societate încă nefixată, și căzută prea repede în ușorul entuziasm al începuturilor, în căutarea pătimașă a mulțămirilor materiale ale vieții”, [Notă F.S.: I. Ungureanu încheie aici citatul din Iorga și continuă cu precizarea proprie] „idealul social trebuie să fie național”.	Textul original (Nicolae Iorga, <i>Generații cu privire la studiile istorice. Lecții de deschidere și cuvântări</i>, Vălenii de Munte, 1911, p. 150) „Într-o societate încă nefixată și căzută prea repede din ușorul entuziasm al începuturilor în căutarea pătimașă a mulțămirilor materiale ale vieții, istoricul e dator a fi un animator neobosit al tradiției naționale, un mărturisitor al unității neamului peste hotare politice și de clase, un predicator al solidarității de rasă și un descoperitor de ideale spre care cel dintâi trebuie să meargă, dând tineretului ce vine după noi exemplul”.

Fără a deschide o discuție prea extinsă aici asupra cazului, ar trebui menționat doar faptul că, dacă ar fi comparat originalul cu versiunile publicate de Ion Ungureanu, autorul ar fi putut observa că Ungureanu redă deformat părți din textele lui Eminescu, cu trimiteri nu întotdeauna precise la sursă, trimiteri pe care dl Turliuc și le asumă de altfel. Observația este valabilă și pentru citatele din Iorga. Urmându-l pe I. Ungureanu, autorul trimite la un titlu greșit din opera marelui istoric. Și citatele despre națiune (p. 13, 92-94) atribuite lui C. A. Rosetti, Ion. C. Brătianu și Nicolae Codreanu sunt preluate tot de la Ion Ungureanu. La fel ca și în cazul scrierilor eminesciene, dl Turliuc nici măcar nu urmărește cu atenție ordinea notelor de sfârșit de capitol din lucrarea lui Ion Ungureanu²⁴. Dacă ar fi consultat cu adevărat sursele la care face trimitere, de pildă volumul *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România (1821-1878)*²⁵, autorul ar fi preluat fragmentul din respectiva culegere în forma sa originală și nu în versiunea adaptată de I. Ungureanu.

Fără a menționa expres acest lucru în aparatul critic, dl Turliuc preia de la alți autori nu doar date din fonduri de arhivă sau citate, ci și fragmente întregi de text. Dacă în debutul cărții sursa preferată rămâne cartea lui Ion Ungureanu²⁶, în capitolele de mijloc și de final adresele sunt altele. Iată de pildă o comparație a textului dlui Turliuc cu fragmente din Eleodor Focșeneanu, *Istoria constituțională a României, 1859-1991*, București, 1992.

C. Turliuc p. 122 Moldovenii, în general, se temeau că evreii vor deveni o forță dominantă dacă pe lângă puterea economică pe care o exercitau ar fi dobândit și drepturi politice. Dezbaterile legate de această chestiune au fost extrem de furtunoase și prelungite. Pentru a împiedica revizuirea atât deputații cât și senatorii au practicat un adevărat filibusterism (...), menit să prelungească la infinit dezbaterile.	E. Focșeneanu p. 34-35 Moldovenii se temeau că evreii vor deveni o forță dominantă, dacă la puterea lor economică adaugă și drepturile politice...., dezbaterile au fost cele mai lungi și furtunoase din întreaga istorie constituțională a României... Pentru a împiedica revizuirea art. 7 din Constituție, atât deputații, cât și senatorii au practicat un adevărat filibusterism (...), menit să prelungească la infinit dezbaterile. p. 36

²⁴ A se compara nota nr. 16 din lucrarea recenzată cu notele nr. 60 și 62 de la p. 121 din volumul amintit al lui Ion Ungureanu.

²⁵ București, 1971.

²⁶ A se compara p. 11-12 din cartea recenzată cu p. 75, 88-89, 91 din Ion Ungureanu, *Idealuri sociale și realități naționale. Serile constitutive ale sociologiei românești (1848-1918)*, București, 1988.

În cele din urmă, Adunarea Deputaților votează pe rând cele trei citiri ale Declarației de revizuire a art. 7 din Constituție propusă de majoritatea parlamentară, la 25 februarie/9 martie, 7/19 martie și 24 martie/5 aprilie 1879, iar Senatul la 28 februarie/12 martie, 9/21 aprilie și 24 martie/5 aprilie același an. Odată îndeplinită procedura ce s-a dovedit atât de dificil de pus în practică, la 25 martie/6 aprilie (Duminica Floriilor), prin mesajul tronului cele două camere sunt dizolvate.	În cele din urmă, Adunarea Deputaților votează pe rând cele trei citiri ale Declarației de revizuire a art. 7 din Constituție propusă de majoritatea parlamentară, la 25 februarie 1879, la 7 martie 1879 și la 24 martie 1879, iar Senatul la 28 februarie 1879, la 9 martie 1879 și 24 martie 1879. [...]. Odată realizată prima etapă a procesului de revizuire, la 25 martie 1879, prin mesajul domnesc, cele două camere sunt dizolvate de drept

Dlui i-a plăcut evident lucrarea amintită, căci „inspirația” se prelungește și la p. 123-125. În alte cazuri însă, autorul se rezumă la a prelua doar date statistice, ignorând sursa lor, după cum se întâmplă cu lucrarea, deja menționată, a lui Avram Rosen. Astfel este cazul tabelului de la p. 161²⁷,

Întreprinderi industriale mari	Număr total din care în proprietatea:	Românilor	Străinilor	Străinilor fără protecțiune - evrei
Individuale	334	160	90	84
Ale societăților	249	135	76	38
Ale autorităților publice	42	42	-	-
Total	625	337	166	122
% față de total	100	53,9	26,6	19,5

identic cu cel publicat de Avram Rosen, în volumul *Participarea evreilor la dezvoltarea industrială a Bucureștiului din a două jumătate a secolului al XIX-lea până în anul 1938*, București, 1995, p. 60:

²⁷ Tabelul este însoțit de următoarea notă: Întocmit pe baza datelor din *Ancheta industrială din 1901-1902*, vol. I, *Industria mare*, București, 1904, p. 54. Arcadian, *op. cit.*, p. 117. Vezi și Avram Rosen, *Participarea evreilor la dezvoltarea industrială a Bucureștiului*, 1995, p. 60.

Întreprinderi industriale mari	Total	dintre care ale proprietarilor:		
		români	străini	persoane fără protecție străină (evrei)
A. Întreprinderi individuale	334	160	90	84
B. Întreprinderi ale societăților	249	135	76	38
C. Întreprinderi ale autorităților publice	42	42	-	-
Total (A+B+C)	625	337	166	122
În procente față de total	100	53,9	26,6	19,5

Dl Turliuc afirmă că ar fi întocmit personal tabelul, pe baza datelor din *Ancheta industrială din 1901-1902*, vol. I, *Industria mare*, București, 1904, p. 54, și după N. P. Arcadian, *Industrializarea României*, ed. II-a, București, 1936, p. 117. Analizând însă lucrarea lui N. P. Arcadian, vom observa ușor că lucrurile nu stau deloc astfel. Un prim indiciu sigur că autorul a preluat tabelul de la A. Rosen îl reprezintă structura acestuia. Apoi, spre deosebire de N. P. Arcadian, dar la fel ca și Avram Rosen, dl Turliuc trece în categoria etnicilor evrei persoanele reținute de *Ancheta din 1901-1902* la rubrica „fără protecție”. De asemenea, nu este lipsit de importanță nici faptul că, urmându-l pe A. Rosen, autorul trimite la p. 54 din *Anchetă*, în timp ce statisticile menționate se află în sursa originală la p. 54 sq - 69 sq (datele referitoare la industria mare pe regiuni, formele de organizare și naționalitatea fondatorilor) și la p. 65 sq și 69 sq (datele centralizatoare). În sfârșit, dl Turliuc preia de la A. Rosen și interpretarea acestuia privind apartenența etnică a fondatorilor / proprietarilor de întreprinderi, punând semnul egalității între „nesupușii niciunei protecțiuni străine” și evrei. Respectiva eroare putea fi evitată, dacă dl Turliuc ar fi citit comentariile din *Anchetă* de la p. 53-55²⁸. Pentru a întregi tabloul, autorul își însușește din lucrarea amintită a lui A. Rosen un alt tabel (p. 162)²⁹, dar și fragmente de text, fără a face, evident, vreo mențiune în acest sens. De exemplu:

²⁸ În *Anchetă* etnicii evrei se puteau găsi și în categoriile „români” și „străini”, la fel cum rubrica „nesupuși niciunei protecțiuni străine” ar fi putut include și persoane de altă origine decât evreiască.

²⁹ La Avram Rosen respectivul tabel se află la p. 60.

C. Turliuc p. 163 De menționat că dintre cei 2.212 evrei din industria mare, 520 reprezentau personalul administrativ și tehnic (23,5%), iar 1.694 persoane erau lucrători în diferitele ramuri ale acesteia.	A. Rosen p. 61 De menționat că dintre cei 2.214 evrei din industria mare, 520 reprezentau personalul administrativ și tehnic (23,5%), iar partea preponderentă (75,5%), respectiv 1.694 persoane, erau lucrători în diferite ramuri ale acesteia

Mă opresc aici cu exemplele. Nu mă întreb cum de nimeni din breasla noastră n-a comentat acest caz de impostură (eufemistic vorbind!). Tăcerea generală se datorează poate poziției pe care dl Turliuc o deține în cadrul sistemului academic și universitar ieșean, poziție pe care a obținut-o, cum se poate lesne deduce, abuzând de încrederea celor care i-au fost profesori și l-au încurajat. Știm însă cu toții că acest caz nu este izolat. Găsesc de aceea că obligația tuturor este de a limita fenomenul, mai cu seamă pentru cei care vin acum în spațiul istoriografiei.

Din acest punct de vedere, s-ar putea spune că demersul dlui Turliuc conține și un aspect pozitiv. Mai mult încă, dacă dl Turliuc și-a propus cu această lucrare să compromită naționalismul tribal cel puțin în măsura în care s-a compromis pe sine, probabil că a reușit. Rareori am văzut ceva mai eficace. Uneori, peisajul din jurul nostru se schimbă chiar cu ajutorul celor care ar vrea să ne țină în loc.

How a Historiographical Construct must not Look Like

Abstract

The case-study relevates a series of flaws in the process of constructing the historical desiderate. Even though the author insists upon the originality of his creation, he uses text parts published by previous researchers without indicating the sources most of the time. Moreover, Mr. Turliuc emerges as an advocate of “tribal nationalism”, and cognizant of it, makes efforts to hide this side of romanian nationalism. A notable fact is the lack of examining documentary sources. Text fragments are being copied from other authors and quoted as primary documents. The issue becomes obvious when significant differences occur between the sources and the words taken from somebody else, which are presented as primary documents. Mr Turliuc duplicates another writer’s language without being aware of the fact that he is actually not presented with real document quotation, but the writer’s point of view. He goes further to close imitation of other writer’s thoughts and results, representing them as his own original work (e. q. the Avram Rosen table). The case studied is not an isolated one within the academic society. Thus everyone must join efforts to prevent spreading this plagiarism- related phenomena.

Key words: Cătălin Turliuc, plagiarism, historiographical construct, sources